

Inleiding

We nemen u mee naar het Jeruzalem van zo'n 500 jaar geleden. Ergens in een van de smalle straatjes van de oude stad staat een kleine synagoge. De snoge of snoga, zeggen de Spaanse en Portugese Joden in de stad. En die zijn er steeds meer in Jeruzalem, sinds het edict van 1492, dat zegt dat Joden alleen nog welkom zijn op het Iberisch schiereiland als zij zich tot het christendom bekeren.

De hoofdpersoon uit ons verhaal is Jacobi, die met zijn vrouw Esperanza vanuit Spanje naar Jeruzalem is gevlucht om daar een nieuw bestaan op te bouwen. Als vrome Jood bezoekt hij trouw de snoga.

Daar treft hij niet alleen de rabbi, maar af en toe ook de sjamasj, of op z'n Jiddisch: de sjammes. Wij zouden zeggen: de koster. Net als Jacobi is de sjammes een vrome en toegewijde Jood, die de synagoge schoon en netjes houdt zonder ervoor betaald te worden. Een maal in de week – op de dag voor Sabbat – schuift de sjammes het gordijn opzij waarachter zich de heilige ark bevindt, met daarin de Thorarollen, en dan stoft hij het heilige kastje af.

Jacobi slaagt er in om aan de kost te komen als schoenlapper. Zijn vrouw Esperanza staat al snel bekend als die Spaanse, die geen woord Hebreeuws spreekt, maar wel de mooiste en lekkerste challe – gevlochten brood dat gegeten wordt op Joodse feestdagen – van de hele stad bakt. Pan de Dios, noemt zij haar challe. Brood van God.

Pan de Dios

Het was in de zestiende eeuw, in de jaren dat Joden in Spanje niet welkom meer waren. Jacobi, een vrome, Spaanstalige Jood, zojuist in het huwelijk getreden, besloot in het Heilige land zijn geluk te beproeven als schoenlapper. Enige tijd na het droevige afscheid van hun zo vertrouwde bestaan kwam hij, met zijn vrouw, in Jeruzalem aan.

Daar sprak men een taal die Jacobi niet kende. Haast alles was anders dan thuis, maar het wende. Jacobi ging, vroom als hij was, elke week naar de snoga en luisterde goed naar de preek van de rabbi. Hij spelde de moeilijke woorden, tot hij er herkenbare klanken in hoorde: De klanken voor 'God' en de klanken voor 'Brood'. Hij rende naar huis. Zijn voldoening was groot. Hij riep: Esperanza, ook God schijnt te eten. Dat preekte de rabbi, en die kan het weten. Hij zei: 'God eet brood.' Echt, dat was wat hij zei. En wie bakt er betere challe dan jij?

*Het werd een drukke tijd voor Esperanza.
Ze bakte voortaan elke dag een brood.
Ze kneedde het met toegewijde handen.
Een Pan de Dios, smakelijk en groot.*

*Jacobi bracht het naar de synagoge, elke dag.
Heel stil en onopvallend. Als de sjammes het niet zag,*

*deed hij het in de ark en sprak vol vreugde:
Mijn vrouw heeft weer een brood voor u gemaakt.
Een Pan de Dios, extra mooi gevlochten,
en goed doorkneed. Ik hoop dat het u smaakt.
Ze laat u zeggen dat ze er haar best op heeft gedaan.
Toen deed hij snel het deurtje dicht. De sjammes kwam eraan...*

Daar had je de sjammes. Hij dweilde en sopte tot vlak voor de Heilige Ark, waar hij stopte. Hij sprak op beleefde doch stellige toon: Ik maak nu al maanden dit bedehuis schoon uit liefde voor u. Maar men lijkt te vergeten dat ook eenvoudige sjammes moet eten. Ik zou wel een brood willen kopen, maar hoe? Ik word niet betaald voor het werk dat ik doe. Zo'n geurige challe, nog warm van de oven... U kent me, ik blijf in uw goedheid geloven. U kent mijn behoeften. In uiterste nood verricht u een wonder en geeft u mij brood.

De sjammes ging verder met soppen en dweilen. Hij kwam bij de zilveren deur van de Heilige Ark en warempel – zijn vreugde was groot – daar lag, op een kleedje, een ovenvers brood! Toda! riep de sjammes. Het wonder geschiedde! De Heer ziet de nood van eenvoudige lieden.

*Zo bakte Esperanza alle dagen
een mooie Pan de Dios, goed doorkneed,
terwijl de sjammes alle dagen sopte
en dweilde zonder dat hij honger leed.
Zo ging het vele jaren, tot Jacobi op een dag
de challe die hij bracht met wat mistroostigheid bezag.*

*Hij sprak: Uw brood is minder goed gerezen
en minder fijn van smaak de laatste tijd.
Mijn vrouw heeft reumatiek, waardoor het kneden
haar zwaarder valt dan vroeger, wat haar spijt.
Ik vraag u vroom en nederig: Wilt u haar beter maken?
Als zij weer goed kan kneden, zal uw brood weer beter smaken.*

Jacobi had amper het deurtje gesloten of daar stond de rabbi, ontzet door de grote ontheiliging waar hij getuige van was. Hij greep de vandaal bij de mouw van zijn jas. Wat kom jij hier doen als eenvoudige Jood? Jacobi zei: Rabbi, ik breng God zijn brood.

Een geurige challe, gemaakt door mijn vrouw...
Toen hoorden ze voetstappen naderen. Gauw,
zei de rabbi, dat zal onze sjammes wel zijn.
En beiden verborgen zich achter 't gordijn.

*De sjammes deed de Ark voorzichtig open
en zuchtte: Heer, ik moet iets aan u kwijt.
Uw broden zijn bijzonder slecht gerezen,
en minder fijn van smaak de laatste tijd.
Ik zou zelfs durven zeggen klef, met vroeger vergeleken.
Misschien dat u uw engelen er op aan zou kunnen spreken?*

*Ik vraag het u eerbiedig en bescheiden.
Geeft u het door? Mijn dankbaarheid is groot.
Misschien had u het zelf niet in de gaten.
Dat had ook niet gekund, u eet geen brood.
Ze moeten beter kneden, en al zijn het niet mijn zaken,
het zou toch fijn zijn als uw brood mij voortaan weer zou smaken.*

Hij stapte naar voren en pakte het brood.
Maar daar was de rabbi. Zijn woede was groot.
Hij brieste: Wie denk je wel niet dat je bent!
Als iemand in huis hier de voorschriften kent,
ben jij het. Dat klopt, zei de sjammes geschrokken.
Maar hier heeft zich jaren een wonder voltrokken...
Wát zeg je? Een wonder? Dat had je gedacht.
Dat brood werd gewoon door Jacobi gebracht.
Hij schoof het gordijn met een ruk aan de kant
en daar stond de arme Jacobi, zijn hand
voor zijn mond van ontzetting en bijna in tranen.
De sjammes verbleekte. Zo was het gegaan en
niet anders, besepte hij. Helemaal zonder
de macht van de Heer en de kracht van het wonder.
Ook hij was in tranen, hij hilde het uit.
Toen klonk er van achter het voorhang geluid.

*Sjalom aleichem, sprak een stem. Niet huilen.
In deze snoga is iets moois gebeurd.
Het heeft zich hier wel degelijk voltrokken,
het wonder, jarenlang, dus niet getreurd.
Jacobi bracht zijn Pan de Dios, alle dagen weer.
Tot vreugde van de sjammes én tot vreugde van de Heer.*

*De sjammes nam Jacobi's brood en dankte
de Heer voor de verlichting van zijn lot.
Hij at een Pan de Dios, alle dagen,
tot vreugde van Jacobi én van God.
Jacobi geeft, de sjammes neemt en wie krijgt alle eer
voor wat zich al die jaren heeft voltrokken? Juist: de Heer!*

*Jacobi, breng met even grote liefde
de sjammes voortaan regelrecht zijn brood.
Ontvang het, sjammes, met oprechte vreugde
en zie het wonder niet als minder groot.
En jij, mijn beste rabbi, mocht iets heiligers beleven
dan alles wat er ooit in alle psalmen is beschreven.*

Zo is het gegaan en zo ging het nog jaren.
Het brood werd gebakken, het brood werd gebracht,
het brood werd gedeeld en het brood werd gegeten.
Soms hoorden ze diep in hun harten nog zacht
de woorden van toen, die het wonder beschreven
als de heilige vreugde van nemen en geven.